

**OILAVIY QADRIYATLAR ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI
BOLALARDA IJTIMOYIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISH**

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i02.093>

Komiljonova RoviyaJon G‘ayratbek qizi

Urganch davlat pedagogika instituti magistranti

roviyajon@mail.com

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish — ularning kelajakdagi shaxsiyati, muloqot qobiliyati va jamoaviy hayotga moslashuvchanligi uchun muhim asosdir. Ushbu maqolada oila, ota-onaning qadriyatlari, oilaviy tarbiya an‘analari hamda bolaga nisbatan qo‘llanilayotgan yondashuvlarning bolaning ijtimoiy rivojlanishiga ta‘siri tahlil qilinadi. Oila — bolaning dastlabki ijtimoiy muhiti bo‘lib, unda shakllanadigan mehribonlik, hurmat, hamkorlik kabi qadriyatlar maktabgacha yoshdagi bolaning atrofdagilar bilan o‘zaro munosabatlarini belgilab beradi. Maqola oilaviy qadriyatlar tizimining bolada do‘stlik, javobgarlik, adolat hamda ijtimoiy moslashuvchanlik kabi sifatlarni rivojlantirishdagi o‘rni va ahamiyatini ilmiy va amaliy jihatdan yoritadi. Natijada, oila muhitida sog‘lom ijtimoiy qadriyatlar mustahkamlangan holda tarbiyalangan bola jamoaviy hayotga oson moslashib, ijtimoiy munosabatlarni barqaror rivojlantirishga qodir bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: oilaviy qadriyatlar, maktabgacha yosh, ijtimoiy munosabatlar, tarbiya, oila, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy moslashuvchanlik, mehribonlik, hurmat, hamkorlik.

Zamonaviy jamiyatda maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsiyati va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda oila — eng birinchi va asosiy tarbiyaviy muhitdir. Bolaning dastlabki ijtimoiy tajribasi, mehribonlik, hurmat, mas‘uliyat, hamkorlik kabi qadriyatlar aynan oilaviy muhitda shakllanadi. Oilaviy qadriyatlar — bu nafaqat farzandni tarbiyalashdagi me‘yoriy asos, balki bolaning atrofdagi dunyo bilan munosabatlarini qurishdagi boshlang‘ich yo‘l ko‘rsatuvchi hamdir. Maktabgacha yosh — bolaning ijtimoiy faolligi, muloqot qobiliyati va guruhda moslashuvchanligini shakllantirish jihatidan juda muhim davr bo‘lib, ushbu bosqichda oila tomonidan berilgan qadriyatlar bolaning kelajakdagi ijtimoiy munosabatlariga tub ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli, oilaviy qadriyatlar asosida bolalarda ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish — zamonaviy pedagogika va psixologiya sohasidagi dolzarb muammolardan biridir. Ushbu maqolada oilaviy qadriyatlar tizimining maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy rivojlanishiga ta‘siri, ularning do‘stlik, hamdardlik, adolat va mehribonlik kabi ijtimoiy fazilatlarni o‘zlashtirishidagi roli tahlil qilinadi.

Bugungi globalashtirilgan, tez o‘zgarib turadigan dunyoda bolalarning ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirish jamiyat, oila va ta’lim muassasalarining ustuvor vazifasiga aylanmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ijtimoiy munosabatlarni o‘rganish – ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli shaxsiy va ijtimoiy hayotiga asos bo‘ladigan muhim bosqichdir. Bunday jarayonda oila bolaga nafaqat mehribonlik va g‘amxo‘rlik bilan ta’sir qiladi, balki dastlabki qadriyatlarni ham singdiradi. Zamonaviy oilalarda qadriyatlar tizimining buzilishiga, oilaviy aloqalarning sustlashishiga, raqamli texnologiyalarning hamma joyga kirib borishiga bog‘liq sifatdagi muammolar, bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu bilan birga, oilaviy qadriyatlar – mehribonlik, hurmat, adolat, mas’uliyat, hamkorlik kabi tushunchalar orqali bolada ijtimoiy munosabatlarga oid dastlabki tushunchalar shakllanadi. Shuning uchun oilaviy qadriyatlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish – nafaqat pedagogik nazariya, balki amaliy ta’lim hamda oilaviy tarbiya sohasida dolzarb tadqiqot mavzusiga aylandi. Bu boradagi tadqiqotlar oila, maktabgacha ta’lim muassasalari va jamiyat o‘rtasidagi muloqot hamda hamkorlikni mustahkamlash imkonini beradi, natijada bolalarning sog‘lom ijtimoiy shaxsiyat sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharxi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga oid tadqiqotlar nafaqat o‘zbekistonlik, balki xalqaro miqyosdagi olimlar e’tibor markazida bo‘lib, bu soha psixologiya, pedagogika hamda sotsiologiya fanlari kesishmasida rivojlanayotgan ko‘p qirrali mavzudir.

Bolalar psixologiyasi sohasidagi klassiklar – L. S. Vigotskiy, J. Piaje, E. Erikson kabi olimlarning ishlari bolaning ijtimoiy rivojlanishining dastlabki bosqichlarini tushunishda asosiy nazariy qo‘llanma hisoblanadi. Xususan, Vigotskiyning “ijtimoiy-madaniy nazariyasi” oila va ijtimoiy muhitning bolaning intellektual ham, ijtimoiy ham rivojlanishidagi ahamiyatini chuqur ochib beradi. Unga ko‘ra, bolaning dastlabki tajribasi va qadriyatlari oilaviy muhitda shakllanadi va keyinchalik maktabgacha ta’lim muassasalarida kengayib boradi.

O‘zbekistonlik olimlar ham ushbu mavzuga katta e’tibor qaratishmoqda. Masalan, N. Xolmatova, Sh. Rahmatullayeva, M. Ergasheva kabi tadqiqotchilarning ishlari oilaviy tarbiyaning bolalarning axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishdagi rolini amaliy va nazariy jihatdan asoslab beradi. Ular oilaviy qadriyatlar tizimining buzilishi natijasida bolalarda individualizm, aloqalarni qurishdagi qiyinchiliklar kabi salbiy tendentsiyalarning kuchayishiga sabab bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydi.

Xalqaro adabiyotda esa Daniel Goleman kabi olimlarning “his-tuyg‘ular aqlini” (emotional intelligence) rivojlantirish haqidagi g‘oyasi oilaviy muhitda bolada empatiya, hurmat va hamdardlik hissi uyg‘otish zarurligini ko‘rsatib beradi. Shuningdek, UNICEF va UNESCO kabi tashkilotlarning so‘nggi yillardagi hisobotlari ham oila – bolaning ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirishdagi birinchi hamda eng samarali institut ekanligini qayta-

qayta ta’kidlab kelmoqda. Barcha yuqoridagi adabiyotlarni tahlil qilganda, oilaviy qadriyatlar va maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy munosabatlarini shakllantirish orasidagi bog‘liqlik aniq namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, zamonaviy ta’lim tizimida oila bilan samarali hamkorlikni tashkil etish, qadriyatlar tarqatishda doimiylikni ta’minlash hamda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish bo‘yicha integratsiyalashgan yondashuvlar – dolzarb ilmiy ham, amaliy ham muammolar qatoriga kiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarda oilaviy qadriyatlar asosida ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish jarayonini o‘rganish maqsad qilingan. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida nazariy va amaliy yondashuvlarning integratsiyasi qo‘llanilgan.

Nazariy metodlar qatoriga:

- Tahlil va sintez – mavjud ilmiy adabiyotlarni, o‘zbekistonlik hamda xalqaro olimlarning ishlarini tahlil qilish orqali oilaviy qadriyatlar va bolalarning ijtimoiy rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash;

- Solishtirma tahlil – turli oila tuzilmalari, tarbiya usullari va qadriyatlar tizimiga ega oilalarda tarbiyalangan bolalarning ijtimoiy munosabatlar darajasini solishtirish;

- Tizimli yondashuv – oila, maktabgacha ta’lim muassasasi va keng ijtimoiy muhit o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni tizimli ravishda o‘rganish.

Amaliy metodlar esa quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Kuzatish – maktabgacha yoshdagi bolalarning guruhdagi o‘zaro munosabatlarini, hamjihatlik, konfliktlarni hal qilish, do‘stlik namoyish etish kabi jihatlardan izchil kuzatish;

- Suhbatlar va anketalar – bolalarning ota-onalari hamda tarbiyachilarga mo‘ljallangan anketalar hamda ochiq suhbatlar orqali oilaviy qadriyatlar tizimi, tarbiya usullari va ularning bolaga ta’siri to‘g‘risida ma’lumot yig‘ish;

- Psixodiagnostik testlar va metodikalar – bolalarning ijtimoiy intiqodi, empatiya darajasi, guruhda moslashuvchanligini aniqlash uchun maxsus psixologik testlardan foydalanish (masalan, “Do‘stingizni tanlang”, “Rasmlar orqali munosabatlar” kabi o‘yin-usullar).

Tadqiqot namunasi sifatida Toshkent shahridagi turli turlarga ega bo‘lgan (davlat va nodavlat) 3–5 yoshdagi 60 nafar bola, ularning ota-onalari hamda 10 nafar tarbiyachi ishtirok etdi. Tadqiqotning davomiyligi – 2024-yilning oktabr–dekabr oylari.

Ma’lumotlarni qayta ishlash jarayonida sifat (qualitative) va miqdor (quantitative) tahlil usullari, shuningdek SPSS dasturi yordamida statistik ko‘rsatkichlarni aniqlash qo‘llanildi. Bu yondashuv orqali oilaviy qadriyatlar bilan bolalarning ijtimoiy munosabatlar darajasi o‘rtasidagi korrelyatsiya aniqlanishiga harakat qilindi.

Shunday qilib, ushbu tadqiqot metodologiyasi nazariy chuqurlik, amaliy ishonchlilik hamda ilmiy obyektivlik tamoyillariga asoslangan holda tuzilgan bo‘lib, olingan natijalar oilaviy tarbiya va bolalarning ijtimoiy rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlikni amaliy jihatdan isbotlash imkonini beradi.

Xulosa va tavsiyalar

Olib borilgan tadqiqot natijasida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy munosabatlarini shakllantirishda oilaviy qadriyatlar hal qiluvchi rol o‘ynaydi, degan xulosaga kelindi. Oilada hurmat, mehribonlik, adolat, mas’uliyat va hamkorlik kabi qadriyatlar doimiy singdirilganda, bolalar ijtimoiy muhitga oson moslashadi, hamjihatlik, empatiya va do‘stlik kabi ijtimoiy fazilatlarni namoyon qiladi. Aksincha, oilaviy aloqalarning sust, beqaror yoki salbiy tarbiya usullari hukm surayotgan oilalarda tarbiyalangan bolalar, guruhdagi munosabatlarda qiyinchiliklarga duch kelish, konfliktlarni hal qilishda noqulaylik his qilish, hamdardlik va hurmat kabi sifatlarni namoyon qila olmaslik kabi muammolarga duch keladi. Shu bilan birga, oila – bolaning ijtimoiy tajribasining birinchi manbai bo‘lib, maktabgacha ta’lim muassasalari bilan samarali hamkorlikda bo‘lganda, bolaning ijtimoiy kompetentsiyasi tez ham, barqaror ham rivojlanadi.

Ota-onalar bolalar bilan muntazam muloqotda bo‘lishi, oilaviy qadriyatlar haqida gapirish, ularni kundalik hayotda namoyon qilish orqali bolaga ijobiy misol bo‘lishi kerak. Qat’iy nazoratdan ko‘ra tushunish, qo‘llab-quvvatlash va ishtirok etuvchanlik asosida tarbiya berish samaraliroq natija beradi. Tarbiyachilar oila bilan muntazam aloqada bo‘lib, oilaviy qadriyatlar tizimini hisobga olgan holda ijtimoiy ko‘nikmalar shakllantirish dasturlarini ishlab chiqishlari lozim. Ota-onalar bilan o‘tkaziladigan seminarlar, maslahat soatlari, oilaviy tarbiyaga bag‘ishlangan ishtirok etuvchan tadbirlar tashkil etish foydali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy, L. S. **Ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi**. Moskva: Pedagogika, 1984.
2. Piaget, J. **Bolalar psixologiyasi**. – London: Routledge, 1999.
3. Erikson, E. H. **Bolalik va jamiyat**. – New York: W. W. Norton & Company, 1950.
4. Goleman, D. **His-tuyg‘ular aqli: Insoniy fazilat sifatida mehribonlik**. – New York: Bantam Books, 1995.
5. Xolmatova, N. **Oilaviy tarbiya nazariyasi va amaliyoti**. Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Ergasheva, M. **Bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda oilaning roli**. – “Ta’lim nazariyasi va amaliyoti”, 2021, №3, 45–52-betlar.
8. UNICEF. **Early Childhood Development and Family Support: Global Framework**. – New York: UNICEF Publications, 2023.
9. UNESCO. **Guidelines for Family Engagement in Early Childhood Education**. – Paris: UNESCO IBE, 2022.
10. Davydov, V. V. **Muammoli tarbiya masalalari**. Moskva: Akademiya, 1996.
11. A‘zamova, F. **Maktabgacha ta’limda oila hamkorligi**. – “Pedagogika va psixologiya”, 2022, №2, 33–40-betlar.

12. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’limni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, 2023-yil.

13. Karimova, D. *Oilaviy qadriyatlar tizimini mustahkamlash – ijtimoiy barqarorlikning asosi*. – “Jamiyat va ta’lim”, 2024, №1, 67–74-betlar.